

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Методичні рекомендації
до практичних занять та виконання домашнього завдання
і курсової роботи для студентів напрямів підготовки

6.030502 «Економічна кібернетика»,

6.030503 «Міжнародна економіка»,

6.030504 «Економіка підприємства»,

6.030507 «Маркетинг»,

6.030508 «Фінанси і кредит»,

6.030509 «Облік і аудит»

УДК 913(477)(076.5)
ББК 704р
Р 326

Укладачі: *І.О. Борисюк, Н.М. Кравчук*

Рецензент *О.В. Ареф'єва*

Затверджено методично-редакційною радою Національного авіаційного університету (протокол 7/II від 17.11.2011 р.).

Р 326

Регіональна економіка: методичні рекомендації до практичних занять та виконання домашнього завдання і курсової роботи / уклад.: І.О. Борисюк, Н.М. Кравчук. – К.: НАУ, 2011. – 64 с.

Наведено методичні рекомендації до практичних занять та виконання домашнього завдання і курсової роботи з дисципліни «Регіональна економіка».

Для студентів напрямів підготовки 6.030502 «Економічна кібернетика», 6.030503 «Міжнародна економіка», 6.030504 «Економіка підприємства», 6.030507 «Маркетинг», 6.030508 «Фінанси і кредит», 6.030509 «Облік і аудит».

ВСТУП

Регіональна економіка є однією з фундаментальних наук, на базі якої фахівець зможе забезпечити вирішення професійних завдань, пов'язаних з основними принципами державної регіональної політики.

Основна мета – формування знань про теоретичні і практичні засади територіальної організації продуктивних сил України, сучасний стан та напрями регіонального розвитку економіки.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- засвоєння теорії регіональної економіки і регіонального розвитку, наукових засад регіональної економічної політики;
- надання студентам необхідних теоретичних знань про закономірності та фактори раціонального розміщення продуктивних сил, особливості територіального розміщення господарства;
- оволодіння знаннями про об'єктивну необхідність раціонального та ефективного використання природних, науково-виробничих, людських ресурсів регіонів країни;
- дослідження територіальної і галузевої структури господарського комплексу України та її регіонів;
- вивчення територіального поділу праці, можливості кооперації і спеціалізації регіонів;
- обґрунтування практичного значення регіонального підходу до управління соціально-економічним розвитком територій.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні **знати:**

- теоретичні і прикладні питання регіональної економіки і регіонального розвитку;
- економічні закони, закономірності, принципи і чинники розміщення виробництва;
- принципи і фактори економічного районування та його практичне значення; спеціалізацію економічних регіонів та методики її оцінки;
- основи формування державної регіональної економічної політики та механізм її реалізації; особливості розміщення і функціонування галузей народного господарства;
- наукові методи аналізу територіальної організації народного господарства;
- методи обґрунтування галузевого розміщення виробництва; природний і трудоворесурсний потенціал України;

- стан та перспективи розвитку економіки регіонів України;
- значення зовнішньоекономічних зв'язків у розвитку продуктивних сил;

уміти:

- аналізувати сучасний стан розміщення продуктивних сил;
- визначати основні напрями реалізації державної регіональної економічної політики; розробляти концептуальний підхід для раціонального розміщення продуктивних сил регіону;
- аналізувати сучасний стан розвитку природно-ресурсного потенціалу, окремих галузей економіки та економічних районів країни;
- обґрунтувати ефективність функціонування народногосподарських комплексів з урахуванням їх територіального розміщення;
- обґрунтувати доцільність участі України в міжнародному поділі праці.

Навчальний матеріал дисципліни структурований за модульним принципом і складається з двох навчальних модулів.

Методичні рекомендації складено для надання студентові необхідної методичної допомоги щодо організації раціональної та ефективної роботи під час вивчення дисципліни та підготовки до складання іспиту.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Модуль 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Практичне заняття 1.1

ПРЕДМЕТ, МЕТОД І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

План

1. Предмет, об'єкт і завдання науки «регіональна економіка».
2. Методологічні основи і методи науки.
3. Регіональна економіка в системі наукових дисциплін.
4. Актуальні проблеми розміщення продуктивних сил України.
5. Теорії та концепції розміщення виробництва.

Література: [1] – [12]; [15] – [20].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення теоретичних засад регіональної економіки, її сутності, предмета й об'єкта, основних завдань, методів, принципів та показників дослідження соціально-економічних процесів розвитку регіону.

У результаті підготовки до практичного заняття 1.1 студент повинен **знати:**

- об'єкт та предмет вивчення курсу;
- економічний зміст та основні завдання регіональної економіки;
- сутність понять «продуктивні сили», «розміщення продуктивних сил», «регіональна економіка»;
- методологічні основи регіональної економіки;
- зв'язок регіональної економіки з економічною теорією, статистикою, галузевими економічними та іншими дисциплінами;
- основні проблеми розміщення продуктивних сил;

уміти:

- розуміти основні поняття регіональної економіки;
- виділяти основні завдання регіональної економіки на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни;
- визначати принципи та методи регіональних досліджень;
- оцінювати основні показники регіональної економіки;

– аналізувати сучасний стан розміщення продуктивних сил.

Підготувавшись до практичного заняття 1.1, студент повинен знати, що регіональна економіка – це галузь наукових знань, яка вивчає розвиток і розміщення продуктивних сил, соціальні процеси на території країни та її регіонів з урахуванням природно-екологічних умов.

У процесі вивчення теми студенти повинні чітко розрізнити об'єкт і предмет вивчення регіональної економіки. Об'єктом вивчення регіональної економіки як науки є регіон, який є частиною території країни, на якій проживає певна кількість населення, розташовані підприємства різних галузей господарства та різних форм власності, функціональні установи, що забезпечують нормальні умови для життя людей, їх праці, освіти, культури, спілкування. Предметом регіональної економіки є вивчення відносин людей у різних сферах їх діяльності на території певного регіону з урахуванням конкретного соціально-економічного та політичного устрою країни.

Вивчаючи тему, студент повинен знати, що основними завданнями регіональної економіки є визначення складу та змісту окремих складових частин соціально-економічних характеристик регіону; обґрунтування напрямів використання трудових, матеріальних та природних ресурсів; розвитку окремих галузей економіки; обґрунтування заходів щодо поліпшення соціального стану населення регіону, працевлаштування людей, забезпечення людей товарами та послугами, охорона їх здоров'я, надання можливостей для набуття освіти, розвитку культури; обґрунтування заходів, спрямованих на охорону навколишнього середовища; формування систем регіонального управління, визначення складу і функцій органів управління; використання методів прямого та непрямого впливу на розвиток регіональних соціально-економічних процесів; формування бюджету регіону – фінансової основи органів регіонального управління, оцінка ефективності діяльності цих органів.

Під методологією наукового дослідження необхідно розуміти систему принципів, показників, методів дослідження соціально-економічних процесів, обґрунтування оптимальних рішень.

До основних принципів регіональних досліджень належать: принцип еволюційного розвитку; науковості та оптимальності; соціальної спрямованості; підвищення ефективності виробництва на

регіональному рівні; пропорційності та збалансованості; пріоритетності. Для дослідження соціально-економічних проблем на регіональному рівні використовують такі методи: системний, діалектичний, нормативний, балансовий, програмно-цільовий, метод комплексного соціально-економічного аналізу, економіко-математичні методи тощо. Всі ці методи поділяються на чотири рівні наукових методів дослідження: загальнонауковий; міждисциплінарний; конкретно-науковий або спеціальний; методико-технічний.

У регіональних соціально-економічних дослідженнях для оцінювання стану та обґрунтувань перспектив економічного розвитку, поліпшення соціальних умов життя людей використовують систему показників. Залежно від функціональних особливостей регіональних процесів їх поділяють на економічні, що відображають продуктивність та економічну ефективність діяльності; соціальні – рівень соціального розвитку і демографічну ситуацію та екологічні – стан та використання навколишнього природного середовища.

За своїм призначенням, змістом і формою усі показники поділяють на натуральні та вартісні, кількісні та якісні, абсолютні та відносні, затверджені та розрахункові, норми і нормативи.

Вивчаючи цю тему, особливу увагу необхідно приділити вивченню показників регіональної економіки, які поділяються на три групи: 1) показники загальноекономічної характеристики регіону (чисельність населення, розселення і демографічні процеси, територіально-адміністративний поділ, розміщення економічного потенціалу тощо; наявність працездатного населення; кількість і структура підприємств, середньорічна вартість основного капіталу, зношеність основного капіталу; наявність і структура сировинних ресурсів та середньорічна вартість оборотного капіталу; кількість банків, страхових компаній, кредитних ресурсів тощо); 2) показники продуктивності та ефективності економічного потенціалу регіону (вартість залученої праці; вартість задіяного основного капіталу; вартість використовованого оборотного капіталу; час праці зайнятих працівників або роботи задіяного капіталу; валова продукція регіону; грошовий оборот в процесі товарообігу валової продукції регіону; продуктивність праці одного зайнятого; трудомісткість одиниці продукції вартістю в 1 грн. або ефективність виробництва продукції); 3) показники рівня життя (виробництво валової доданої вартості на душу населення в регіоні; рівень заробітної платні та серед-

ній дохід сім'ї у регіоні; рівень споживчих цін, індекс споживчих цін; реальне виробництво і реальні грошові доходи, тобто вартість споживчого кошика; рівень безробіття тощо).

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Розкрити сутність поняття «регіональна економіка».
2. Охарактеризуйте предмет, об'єкт і завдання курсу.
3. Розкрийте методологічні основи науки про регіональну економіку.
4. Назвіть рівні наукових методів дослідження та наведіть приклади.
5. Поясніть зв'язок курсу регіональної економіки з іншими науками.
6. Наведіть приклади основних показників регіональної економіки.
7. Охарактеризуйте показники продуктивності та ефективності економічного потенціалу регіону.
8. Розкрийте актуальні проблеми розміщення продуктивних сил України.

Практичне заняття 1.2

ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ І ФАКТОРИ РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ

План

1. Економічні закони суспільного виробництва, їх об'єктивний характер.
2. Основні закономірності розміщення продуктивних сил.
3. Найважливіші принципи розміщення суспільного виробництва.
4. Фактори розміщення продуктивних сил та формування економіки регіонів.

Література: [1] – [9]; [11]; [12]; [16]; [18]; [20].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення економічних законів суспільного виробництва, основних закономірностей, принципів, факторів розміщення продуктивних сил та формування економіки регіонів, дослідження впливу економічних і соціальних факторів на розміщення виробництва.

У результаті підготовки до практичного заняття 1.2 студент повинен **знати:**

– зміст основних понять «закон», «закономірність», «принцип», «фактор» та їх об'єктивний характер;

- сутність та класифікацію економічних законів суспільного виробництва, їх взаємозв'язок із закономірностями розміщення продуктивних сил;

- основні закономірності і принципи розміщення продуктивних сил;

- значення основних груп факторів розміщення продуктивних сил у господарській практиці;

- фактори розміщення продуктивних сил та формування економіки регіонів;

уміти:

- визначати відмінності між економічними законами і закономірностями;

- розрізняти основні принципи розміщення продуктивних сил;

- характеризувати основні закономірності розміщення продуктивних сил;

- виявляти вплив науково-технічного прогресу, економічних і соціальних факторів на розміщення виробництва;

- оцінювати вплив основних факторів на розміщення продуктивних сил.

Вивчаючи тему, студент повинен знати, що процес розвитку і розміщення продуктивних сил опосередковується дією певних економічних законів, які виражають об'єктивні, істотні, необхідні та постійно відновлювальні взаємозв'язки і взаємозалежності в процесі виробництва, розподілу і споживання матеріальних благ.

Відповідно до загальноприйнятої класифікації економічні закони поділяються на загальні, притаманні досить великій сукупності суспільних явищ, і часткові або специфічні. На формування і розвиток продуктивних сил найбільше впливають такі загальні економічні закони: економії часу, суспільного поділу праці, концентрації виробництва, комплексного та пропорційного розвитку виробництва, адекватності виробничих відносин рівню розвитку продуктивних сил.

У процесі вивчення теми студенти повинні чітко розрізняти поняття «закон» та «закономірність», оскільки закономірність – це проекція закону на територію.

Вивчаючи цю тему, слід приділити увагу закономірностям розміщення продуктивних сил, що являють собою відношення між виробничою діяльністю людей і територією, на якій вони працюють.

Розміщення продуктивних сил характеризується такими основними закономірностями: раціонального або ефективного розміщення продуктивних сил; комплексного розвитку і розміщення продуктивних сил; територіального поділу праці; територіальної концентрації продуктивних сил; економічної цілісності регіону; регіональної інтеграції господарства; зближення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів.

Знання закономірностей і їх практичне використання дозволяє вибрати оптимальний варіант розміщення виробництва, цілеспрямовано організувати господарську діяльність на території відповідно до вимог регіональної політики.

Під час вивчення цієї теми треба приділити увагу принципам розміщення продуктивних сил, що визначаються як правила діяльності та управління економічною політикою держави, які базуються на закономірностях розміщення продуктивних сил і розвитку регіональної економіки. До принципів розміщення продуктивних сил належать: принцип раціонального розміщення виробництва; комплексного розміщення виробництва; збалансованості й пропорційності; внутрідержавного та міждержавного поділу праці; обмеженого централізму; збереження екологічної рівноваги.

Закономірності і принципи втілюються в практику розміщення продуктивних сил через врахування конкретних факторів, що впливають на розвиток і розміщення різних галузей народного господарства. Під факторами розміщення продуктивних сил розуміють сукупність причин, що зумовлюють вибір місця розташування для окремих підприємств, їх груп і галузей. Необхідно розрізняти такі групи факторів:

- екологічні – стосуються природоохоронної діяльності, комплексного використання природних ресурсів, забезпечення сприятливих екологічних умов для життя і діяльності населення;

- технічні – охоплюють досягнутий у перспективі рівень техніки і технології, НТП;

- соціально-демографічні – включають національно-етнічний склад населення, забезпеченість виробництва трудовими ресурсами, стан виробничої та соціальної інфраструктури;

- економічні – вартість капіталовкладень, строки будівництва, ефективність виробництва, якість продукції, географічне і транспортне положення та ін.

Вивчаючи тему, студент повинен розглянути вплив окремих факторів на розміщення виробництва, зокрема: сировинний, паливно-енергетичний, водний, трудовий, споживчий, транспортний, екологічний, фактор науково-технічного прогресу, ринкової кон'юнктури, економіко-географічного положення.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Наведіть визначення економічного закону.
2. Назвіть економічні закони, на яких ґрунтується розміщення продуктивних сил як галузь економічної науки.
3. Поясніть відмінності між економічними законами і закономірностями.
4. Назвіть основні закономірності розміщення продуктивних сил та розкрийте їх сутність.
5. Наведіть визначення і назвіть найважливіші принципи розміщення продуктивних сил.
6. Назвіть основні групи факторів розміщення продуктивних сил, назвіть їх значення в господарській практиці.
7. Охарактеризуйте основні фактори розміщення продуктивних сил та формування економіки регіонів.

Практичне заняття 1.3 ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ І ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА

План

1. Територіальна структура господарства як основа економічного районування.
2. Наука про економічне районування.
3. Засади економічного районування.
4. Сутність економічного району та об'єктивний характер його формування.
5. Основні районоутворюючі фактори.
6. Принципи економічного районування.
7. Типи економічних районів.
8. Мережа економічних районів України.
9. Практичне значення економічного районування.
10. Територіальна структура виробничо-територіального комплексу економічного району.

Література: [2]; [4]; [7] – [9]; [15]; [16]; [17]; [18].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення питань, пов'язаних з економічним районуванням і територіальною організацією господарства; вивчення принципів та факторів економічного районування, значення економічного районування; дослідження особливостей районування та сучасної мережі економічних районів України.

У результаті підготовки до практичного заняття 1.3 студент повинен **знати:**

- сутність, основні складові та параметри територіальної структури економіки;
- наукові засади, підходи та проблеми економічного районування;
- головні ознаки економічного району та основні районоутворюючі фактори;
- принципи економічного районування;
- основні типи економічних районів;
- особливості районування та сучасну мережу економічних районів;

уміти:

- визначати сутність економічного району та основні принципи економічного районування;
- розрізняти типи економічних районів та принципові відмінності між ними;
- проводити дослідження впливу основних районоутворюючих факторів на процес районоутворення;
- виділяти сучасну мережу районів України;
- визначати прикладне значення економічного районування;
- досліджувати територіальну структуру виробничо-територіального комплексу економічного району.

Вивчаючи тему, студент повинен знати, що територіальна структура економіки – це сукупність стійких зв'язків між елементами соціально-економічної просторово обмеженої системи, які забезпечують цілісність даної території (регіону) і зберігають основні властивості за наявності різних зовнішніх і внутрішніх факторів. Основними складовими елементами територіальної структури економіки є: населення і розселення; виробництво і споживання; природні умови і мінерально-сировинні ресурси; транспортна і виробни-

ча інфраструктура. До територіальних параметрів економіки належать якісні, кількісні та параметри обширності елементів територіальної структури економіки.

Підготувавшись до практичного заняття 1.3, студент повинен знати, що районоутворення – це об'єктивний, незалежний від волі та свідомості людини процес формування інтегральних виробничо-територіальних систем, господарські елементи яких перебувають в тісному взаємозв'язку, мають свої просторові і виробничі особливості та відзначаються стійкістю до зовнішніх і внутрішніх змін.

Економічне районування – це обґрунтований науковий поділ країни на економічні райони, які сформувалися історично або формуються в процесі розвитку продуктивних сил на основі поділу праці.

Районування можна розглядати як особливу форму систематизації, а саме: територіальну систематизацію, для якої використовують поняття «таксон». Таксон – це територіальна одиниця з тими природними, економічними, соціальними ознаками, які вивчає дослідник. Таксон – це така територіальна одиниця, яка має специфічні якісні, кількісні і просторові ознаки.

Таксонування – це методичний прийом, який дає змогу виділити елементи простору з чіткими класифікаційними і типологічними рисами. Розрізняють такі види таксонів: природно-територіальні таксони; економіко-територіальні таксони; адміністративно-територіальні таксони.

У процесі вивчення теми студенту необхідно розглянути сутність економічного району та об'єктивний характер його формування. Економічний район – це форма територіальної організації народного господарства, яка утворюється на основі суспільного територіального поділу праці, виникнення і формування районних територіальних виробничих комплексів. У сучасних умовах економічне районування розглядають як засіб управління господарством у територіальному розрізі, як основу розроблення і реалізації державної регіональної політики.

Вивчаючи тему, студенту слід звернути увагу на основні районоутворюючі фактори: територіальний поділ праці, що зумовлює виробничу спеціалізацію окремих територій; наявні природні ресурси і умови; особливості економіко-географічного положення території району; найбільші міста країни; транспорт; виробничий поте-

нціал; чисельність населення; основні форми територіальної організації виробництва (промислові центри, промислові вузли, одногалузеві чи багатогалузеві промислові райони, локальні, районні і обласні агропромислові комплекси); адміністративно-територіальний поділ країни тощо.

Існують два типи економічних районів: галузеві, що необхідні для вивчення особливостей розміщення і проблем розвитку окремих галузей виробництва, та загальні (багатогалузеві, інтегральні) райони, які базуються на регіональних народногосподарських комплексах. За цим районуванням виділяють три підтипи інтегральних економічних районів: великі (макрорайони), середні (мезорайони) і малі (мікрорайони).

На території України виділяють мережу економічних районів у такому складі: Донецький (Донецька і Луганська області); Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області); Східний (Харківська, Полтавська, Сумська області); Центральний (Київська, Черкаська області, м. Київ); Поліський (Волинська, Рівненська, Житомирська, Чернігівська області); Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області); Причорноморський (Автономна Республіка Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області, м. Севастополь); Карпатський (Львівська, Закарпатська, Чернівецька, Івано-Франківська області).

Практичне значення економічного районування полягає в тому, що воно є основою формування і реалізації державної регіональної економічної політики; використовується в практиці територіального управління господарством, сприяє вибору доцільних варіантів розміщення нових виробництв і удосконалення територіальної структури господарства.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Дайте визначення територіальної структури економіки та назвіть її основні складові.
2. Охарактеризуйте територіальні параметри економіки.
3. Розкрийте сутність процесу районоутворення.
4. Назвіть основні ознаки процесу районоутворення.
5. Дайте визначення поняття таксонування і назвіть основні види таксонування.
6. Визначте сутність економічного району і доведіть об'єктивний характер його формування.

7. Назвіть основні районоутворюючі фактори і поясніть їх вплив на процес районоутворення.
8. Розкрийте сутність основних принципів економічного районування.
9. Визначте типи економічних районів.
10. Визначте сучасну мережу районів України.
11. Визначте практичне значення економічного районування.

Практичне заняття 1.4

РЕГІОН У СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ

План

1. Регіон як об'єкт дослідження регіональної економіки. Регіоналізація економіки.
2. Територіальний поділ праці – головна умова спеціалізації економічних регіонів.
3. Спеціалізація економічних регіонів та методики її оцінки.

Література: [2]; [4]; [6]; [9]; [16].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення питань, пов'язаних з регіоналізацією економіки, визначенням територіального поділу праці як головної умови спеціалізації економічних регіонів.

У результаті підготовки до практичного заняття 1.4 студент повинен **знати:**

- сутність поняття «регіон» та «регіоналізація економіки» і «територіальний поділ праці»;
- основні типи, підходи та етапи формування регіонів;
- різновиди територіального поділу праці;
- основні показники визначення рівня спеціалізації в районі;
- сутність та види кооперації, основні показники визначення рівня кооперації;
- основні фактори, які впливають на ефективність територіальної організації виробництва;

уміти:

- виділяти особливості, притаманні регіону як об'єкту дослідження регіональної економіки;
- розрізняти основні підходи до формування регіонів;
- визначати основні показники рівня спеціалізації виробництва.

Підготувавшись до практичного заняття 1.4, студент повинен знати регіон як частину території країни, де проживає певна кількість населення, розташовані підприємства різних галузей і різних форм власності, установи, які забезпечують нормальні умови для життя людей, праці, освіти, культури, спілкування. Характерною ознакою регіону є його цілісність, де поєднуються природні ресурси, матеріальні багатства і соціальні умови для життя людей. Виділяють: мікрорегіон, мезорегіон і макрорегіони.

Для визначення загально-географічного розташування регіону користуються такими узагальнюючими показниками: загальна територія регіону (км²), протяжність кордонів з іншими регіонами, з якими він межує, загальна кількість населення, щільність населення, крайні точки меж регіону; показники, що характеризують наявність природних ресурсів, розвиток окремих галузей економіки, стан транспортних шляхів сполучення, розташування транспортних вузлів.

Існують різні підходи до відокремлення певної території у вигляді умовно окресленого регіону: природно-економічний (або природний), економіко-географічний, історико-етнографічний, соціально-економічний підхід тощо. У всіх випадках регіональний поділ необхідно формувати за такими основними принципами: наукової об'єктивності, актуальності, урахування досвіду історичного розвитку території тощо. Формування регіонів необхідно здійснити в два етапи: природно-економічне (природне) та економіко-географічне районування.

Вивчаючи тему, студент повинен знати, що регіоналізація економіки – це свідоме посилення об'єктивного процесу районоутворення через концентрацію капіталовкладень, населення, праці, капіталу, видів діяльності на окремій частині території країни, континенту і розвиток відповідних центрів виробництва, фінансів, торгівлі та управління.

Територіальний поділ праці – це об'єктивний процес виробничої спеціалізації території, зумовлений посиленням міжрегіональної кооперації, обміном спеціалізованою продукцією та послугами. Територіальний поділ праці між економічними районами країни має винятково важливе значення для прогнозування розвитку господарських комплексів економічних макрорегіонів, проведення ре-

гіональних наукових досліджень перспективи розміщення продуктивних сил та їх розвитку.

Виділяють такі різновиди територіального поділу праці: генеральний, внутрірайонний; навколо економічного центру; постадійний; фазовий; епізодичний – райони або країни здійснюють обмін товарами між собою не постійно. За масштабами просторового охоплення територіальний поділ праці має такі рівні: світовий поділ праці; міжнародний; міжрайонний внутрідержавний; внутрірайонний; внутріобласний; локальний.

Вивчаючи цю тему, слід звернути увагу на основні показники визначення рівня спеціалізації виробництва в районі: коефіцієнт локалізації або концентрації виробництва в районі; коефіцієнт виробництва продукції галузі на душу населення; коефіцієнт міжрайонної товарності продукції галузі.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Наведіть визначення регіону як об'єкта дослідження регіональної економіки.
2. Назвіть узагальнюючі показники, які використовуються для визначення загально-географічного розташування регіону.
3. Вкажіть етапи та підходи до формування регіонів.
4. Дайте визначення територіального поділу праці.
5. Розкрийте сутність територіального поділу праці як об'єктивної основи економічного районування.
6. Назвіть і охарактеризуйте основні види територіального поділу праці.
7. Визначте показники та критерії оцінки спеціалізації економічних районів.

Практичне заняття 1.5 СУТНІСТЬ, МЕТА І ЗАВДАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

План

1. Сутність, мета і напрями державної регіональної економічної політики. Класифікація видів регіональної політики.
2. Об'єкти і суб'єкти державної регіональної політики.

3. Основні принципи державної регіональної економічної політики.
4. Цілі та завдання державної регіональної економічної політики.
5. Наукове обґрунтування регіонального розміщення продуктивних сил.

Література: [1] – [9]; [11]; [12]; [15] – [20].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення сутності, мети, основних принципів, цілей і завдань державної регіональної політики; наукове обґрунтування регіонального розміщення продуктивних сил.

У результаті підготовки до практичного заняття 1.5 студент повинен **знати:**

- сутність поняття «регіональна економічна політика»;
- основні принципи і напрями регіональної економічної політики;
- об'єкти і суб'єкти регіональної економічної політики;
- типологію регіонів для формування і реалізації ефективної регіональної економічної політики;
- основні цілі регіональної економічної політики в економічній, соціальній та екологічній сферах;
- завдання державної регіональної економічної політики;
- об'єкти наукового дослідження і обґрунтування регіонального розміщення продуктивних сил;

уміти:

- виділяти особливості процесу розроблення регіональної економічної політики;
- розрізняти основні принципи здійснення регіональної економічної політики;
- визначати основні напрями реалізації державної регіональної економічної політики;
- аналізувати основні цілі регіональної економічної політики;
- самостійно проводити дослідження з питань обґрунтування регіонального розміщення продуктивних сил.

Підготувавшись до практичного заняття 1.5, студент повинен знати, що державна регіональна економічна політика – це сукупність організаційних, правових та економічних заходів, які здійснюються державою у сфері регіонального розвитку країни з урахуванням поточного соціально-економічного стану регіонів та стратегічних завдань.

Відповідно до суб'єкта управління розрізняють регіональну політику на рівні держави та власне на рівні регіону. Залежно від напрямку формування регіональної політики розрізняють такі її види: «згори-донизу»; «знизу-вгору» і комбіновану. Відповідно до об'єкта управління регіональна політика поділяється на галузеву і територіальну. Залежно від рівня розвитку держави виділяють регіональну політику країн з розвинутою та перехідною економікою; країн, що розвиваються. Залежно від напрямку реалізації регіональної політики виокремлюють такі види: зовнішню регіональну політику та внутрішню регіональну політику. За сферою суспільного життя розрізняють такі види регіональної політики: економічну; екологічну; соціальну; науково-технічну; культурну; військову.

Вивчаючи тему, студент повинен знати, що об'єктом державної регіональної політики є регіон, соціально-економічна сутність якого відображає система суспільних відносин із забезпечення відтворювальних процесів у межах конкретної території. У зв'язку із цим регіоном може бути й спеціальна вільна економічна зона та інші законодавчо визначені територіальні утворення.

Суб'єктами державної регіональної політики є органи державної влади, представницькі органи та органи місцевого самоврядування. Засобом реалізації державної регіональної політики є управління, одна із галузей якого – управління регіональною економікою.

З метою формування і реалізації ефективної регіональної політики здійснюють типологію регіонів як об'єктів цієї політики. За рівнем соціально-економічного розвитку виокремлюють високо- і слабозрозвинуті регіони, а також ті, що мають середній рівень розвитку. Залежно від структури економіки регіону вирізняють індустріальні, індустріально-аграрні, аграрні території. Для успішної реалізації державної регіональної економічної політики необхідно враховувати міжрегіональні і міждержавні економічні зв'язки, відповідно виділяють експортно- та імпорто-орієнтовані території. Важливе значення мають природно-географічні та геополітичні характеристики територій, зокрема прикордонні, віддалені від основної території держави, приморські території. Типологія регіонів дає змогу чітко визначити прийнятні методи і форми регулятивного впливу на регіональний розвиток, а також диференціювати їх залежно від реальної соціально-економічної ситуації в регіоні.

Державна регіональна політика ґрунтується на таких принципах, як конституційність та законність; субсидіарність; децентралі-

зація; партнерство; програмування; концентрація та адиціоналізм; системність; географічна обґрунтованість; забезпечення унітарності України та цілісності її території; поєднання процесів централізації та децентралізації влади, гармонізація загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів; диференційованість надання державної підтримки регіонам з урахуванням рівнів їх соціально-економічного розвитку, природно-ресурсного потенціалу та інших факторів відповідно до умов, критеріїв та строків, визначених законодавством тощо.

Вивчаючи цю тему, слід звернути увагу на цілі й завдання державної регіональної економічної політики. Студент повинен знати, що розміщення продуктивних сил регіону здійснюється на наукових засадах, які передбачають виконання великого обсягу науково-дослідних робіт, що охоплюють аналітичну, прогнозу, концептуальну та прикладну складові.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Дайте визначення сутності державної регіональної політики.
2. Поясніть головну мету регіональної економічної політики.
3. Наведіть класифікацію видів регіональної політики.
4. Розкрийте принципи регіональної економічної політики.
5. Назвіть об'єкти і суб'єкти державної регіональної політики.
6. Охарактеризуйте детально параметри, за якими проводиться типологізація регіонів.
7. Наведіть класифікацію типів регіонів як об'єктів регіональної політики.
8. Укажіть основні цілі державної регіональної політики.
9. Охарактеризуйте найважливіші завдання державної регіональної економічної політики.
10. Наведіть детально складові державної регіональної економічної політики.

Практичне заняття 1.6 МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

План

1. Поняття, сутність та складові механізму реалізації державної регіональної економічної політики.
2. Організаційно-правова база реалізації регіональної економічної політики.

3. Сутність, склад і структура органів регіонального управління та місцевого самоврядування.

4. Бюджетно-фінансові важелі та ключові елементи механізму реалізації регіональної економічної політики (місцеві бюджети, прогнозування, планування, програмування).

5. Спеціальні (вільні) економічні зони як засіб реалізації регіональної економічної політики.

6. Міжрегіональне і прикордонне співробітництво як інструменти реалізації регіональної економічної політики.

7. Регіональні засади управління державним і комунальним секторами економіки.

Література: [2] – [9]; [15]; [18].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення сутності та основних складових механізму реалізації державної регіональної економічної політики, регіональних засад управління державним та комунальним секторами економіки.

У результаті підготовки до практичного заняття 1.6 студент повинен **знати:**

- сутність поняття «механізм реалізації державної регіональної економічної політики»;

- основні складові механізму реалізації державної регіональної економічної політики;

- склад, структуру та повноваження органів регіонального управління та місцевого самоврядування;

- сутність і структуру місцевих бюджетів;

- види та етапи розробки прогнозів розвитку економіки регіонів;

- визначення, об'єкти, методи та форми планування;

- поняття, принципи та види регіональних програм;

- мету формування та основні види спеціальних економічних зон;

- основні напрямки розвитку міжрегіонального та прикордонного співробітництва;

- принципи і напрями формування системи управління комунальним сектором економіки;

уміти:

- виділяти основні складові механізму реалізації державної регіональної економічної політики;

- розрізняти основні економічні та адміністративні регулятори регіонального соціально-економічного розвитку;
- формувати ефективний регіональний господарський механізм управління з використанням сучасної системи методів;
- визначати основні принципи формування місцевих бюджетів та показники обсягу міжбюджетних трансфертів;
- розрізняти поняття «планування», «прогнозування», «програмування»;
- характеризувати основні програми соціально-економічного розвитку регіону;
- визначати основні напрямки вдосконалення механізму регіональної економічної політики.

Підготувавшись до практичного заняття 1.6, студент повинен знати, що механізм реалізації державної регіональної економічної політики – це система конкретних економічних важелів та організаційно-економічних засобів, за допомогою яких здійснюється державний вплив на просторову організацію продуктивних сил, забезпечується соціально-економічний розвиток регіонів, удосконалюється структура їх господарського комплексу.

Основними складовими механізму державної регіональної політики України є: прийнята державою відповідна законодавчо-нормативна база; державне бюджетно-фінансове регулювання регіонального розвитку; прогнозування, планування і програмування, розвиток різних форм територіальної організації продуктивних сил; створення спеціальних економічних зон, міжрегіональне і прикордонне співробітництво та ін.

Вивчаючи тему, студент повинен знати, що у механізмі державної регіональної економічної політики провідне місце належить бюджетно-фінансовим важелям. Місцевий бюджет являє собою план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування. Місцевий бюджет поділяють на поточний бюджет і бюджет розвитку. До поточного бюджету відносять частину доходів і видатків місцевого бюджету, яка утворюється і використовується для покриття поточних потреб. Інша частина доходів і видатків місцевого бюджету, яка утворюється і використовується для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази, являє собою бюджет розвитку.

Міжбюджетні трансферти – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Видами міжбюджетних трансфертів є: дотації вирівнювання; субвенції; кошти, що передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів; інші дотації.

Важливою складовою механізму державної регіональної економічної політики є прогнозування – це науково обґрунтоване бачення перспектив розвитку певного соціально-економічного процесу чи явища, а також можливих шляхів та засобів досягнення визначених цілей. Регіональні прогнози класифікують за такими ознаками: терміном – оперативні, короткострокові, середньострокові, довгострокові; функціональною ознакою – пошуковий, нормативний.

Планування – це процес формування мети регіональної соціально-економічної діяльності, визначення пріоритетів, засобів, методів досягнення мети, а також ресурсів, необхідних для виконання конкретних завдань у встановлені терміни. Об'єктами прогнозування та планування є такі види діяльності: економічна, науково-технічна, соціальна, екологічна. На практиці використовують такі системи планування: за змістом – планування директивне та індикативне; за змістом планових рішень та в залежності від термінів, на які розробляється план, – стратегічне і поточне (тактичне) планування.

Особливе місце в механізмі реалізації державної регіональної політики відведено розробленню регіональних програм, що являють собою комплекс заходів, узгоджених щодо ресурсів, виконавців і термінів реалізації, які забезпечують вирішення завдань регіонального розвитку в економічній, екологічній, соціально-культурній чи науково-технічній сферах. Регіональні програми класифікують таким чином: за рівнем – загальнодержавного, регіонального і місцевого значення; за тривалістю – довгострокові, середньострокові, короткострокові; за змістом реалізованої проблеми – комплексні і функціональні; за характером програмних заходів – освоєння нових територій, подальший розвиток їх господарства чи реконструкція.

Вивчаючи тему, студент повинен розглянути такий важливий елемент механізму реалізації державної регіональної економічної політики як створення спеціальних (вільних) економічних зон, що являють собою окремі території суверенних країн, де створено сприятливі умови для руху товарів і капіталу, розвитку підприєм-

ництва з метою поживлення господарської діяльності. Для цього територіям надається сприятливий кредитний і податковий режими. Розрізняють такі види спеціальних економічних зон: функціональні, комплексні та зовнішньоторговельні зони.

Вивчаючи цю тему, слід звернути увагу на розвиток міжрегіонального і прикордонного співробітництва. Під міжрегіональним співробітництвом розуміють будь-які зв'язки, що встановлюються між регіонами різних держав; прикордонне співробітництво передбачає співпрацю між територіями, розташованими вздовж кордонів сусідніх держав.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Поясніть сутність механізму реалізації державної регіональної економічної політики.

2. Охарактеризуйте організаційно-правову базу реалізації регіональної економічної політики.

3. Назвіть основні складові елементи механізму реалізації регіональної економічної політики.

4. Охарактеризуйте ключові елементи механізму реалізації регіональної економічної політики.

5. Розкрийте сутність і принципи формування місцевих бюджетів.

6. Розкрийте структуру доходів місцевих бюджетів.

7. Дайте визначення поняття «міжбюджетні трансферти» та охарактеризуйте їх види.

8. Назвіть основні форми планування та розкрийте їх зміст.

9. Дайте визначення і характеристику спеціальної (вільної) економічної зони.

10. Розкрийте сутність і напрями міжрегіонального та прикордонного співробітництва.

11. Розкрийте проблеми вдосконалення і розвитку механізму регіональної економічної політики.

Модуль 2

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ЯК ЦІЛІСНА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА. ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Практичне заняття 2.1

ГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ, ЙОГО СТРУКТУРА І ТРАНСФОРМАЦІЯ В РИНКОВИХ УМОВАХ

План

1. Економіка України як єдиний народногосподарський комплекс.
2. Сутність та структура народного господарства України.
3. Промисловість України і форми її територіальної організації.
4. Регіональні особливості галузевої структури економіки.
5. Основні проблеми розвитку і розміщення народного господарства України.

Література: [2] – [9]; [11]; [12]; [15]; [18]; [20].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення сутності і структури народногосподарського комплексу, регіональних особливостей галузевої структури економіки, промисловості України та форм її територіальної організації.

У результаті підготовки до практичного заняття 2.1 студент повинен **знати:**

- визначення поняття «народногосподарський комплекс», «галузь господарства», «промисловість», «виробнича сфера», «соціальна сфера»;

- сучасну галузеву структуру народного господарства України і тенденції її розвитку;

- динаміку обсягів виробництва найважливіших видів продукції;

- форми галузевої, територіальної і функціональної організації промисловості;

- основні проблеми розвитку і розміщення народного господарства України;

уміти:

- аналізувати сучасний стан розвитку галузей економіки країни;
- розрізняти основні форми галузевої, територіальної і функціональної структури народного господарства;
- визначати основні показники обсягів виробництва окремих видів продукції;
- аналізувати проблеми розвитку і розміщення народного господарства України.

Підготувавшись до практичного заняття 2.1, студент повинен знати, що народне господарство України – це сукупність галузей і сфер економіки держави, взаємопов'язаних суспільним поділом праці. Розрізняють галузеву, функціональну і територіальну структуру народного господарства.

Галузева структура – це склад, співвідношення та зв'язок різних галузей і виробництв, що об'єднані однією функцією. Галузь господарства – сукупність якісно однорідних груп господарських одиниць, які виробляють продукцію, надають послуги та провадять інші види суспільної діяльності. Все господарство країни поділяють на дві великі сфери: виробничу (матеріальну) і соціальну (споживчу).

Функціонально-господарська структура – формування міжгалузевих систем і міжгалузевих комплексів, що зумовлюється розвитком технологічних зв'язків, інвестиційної діяльності, вимогами суспільного поділу праці тощо. В основі функціональної структури лежать міжгалузеві промислові комплекси і територіально-виробничі комплекси, які поділяються на комплекси великих та дрібних економічних районів, областей, а також промислові та сільськогосподарські райони, промислові агломерації, промислові вузли та центри, промислово-транспортні, агропромислові та санаторно-курортні комплекси тощо.

Територіальна структура – це сукупність стійких зв'язків між елементами об'єкта, причому обов'язковою умовою для їх реалізації є подолання геопростору. Елементами територіальної структури господарства є крапкові (промисловий центр), вузлові (промисловий вузол, промислова агломерація), ареальні (спеціалізовані райони, спеціалізована зона), регіональні (народногосподарський комплекс області, економічний район).

Під час вивчення цієї теми слід звернути увагу на те, що однією з провідних галузей виробничої сфери господарства розвинених країн є промисловість, яка здійснює добування та перероблення сировинних ресурсів та випуск готових виробів. Розвиток промисловості передусім визначає виробничий і науково-технічний потенціал країни, ступінь та ефективність використання природних, матеріальних і трудових ресурсів.

Вивчаючи тему, студент повинен знати, що існують різні форми суспільної організації виробництва, зокрема: концентрація, комбінування, спеціалізація (предметна, детальна, стадійна, технологічна), кооперування.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Дайте повне визначення поняття «господарський комплекс України».
2. Охарактеризуйте детально структуру господарського комплексу України та його трансформацію в ринкових умовах.
3. Розкрийте сутність і складові виробничої сфери народного господарства.
4. Розкрийте сутність і складові невиробничої сфери народного господарства.
5. Охарактеризуйте основні риси народногосподарського комплексу України.
6. Розкрийте регіональні особливості галузевої структури економіки.
7. Поясніть значення промисловості України.
8. Назвіть основні галузі промисловості України.
9. Назвіть і охарактеризуйте основні форми суспільної організації виробництва.
10. Охарактеризуйте основні напрями подальшого розвитку народного господарства України.

Практичне заняття 2.2

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

План

1. Сутність природно-ресурсного потенціалу та його структура. Класифікація видів природних ресурсів.
2. Кількісна і якісна оцінка природних ресурсів.
3. Характеристика природно-ресурсного потенціалу України та її регіонів.

3.1. Структура, особливості розміщення та шляхи раціонального використання мінерально-сировинних ресурсів України.

3.2. Структура, особливості розміщення та шляхи раціонального використання земельних ресурсів України.

3.3. Структура, особливості розміщення та шляхи раціонального використання водних ресурсів України.

3.4. Структура, особливості розміщення та шляхи раціонального використання лісових ресурсів України.

3.5. Структура, особливості розміщення та шляхи раціонального використання рекреаційних ресурсів України

4. Ресурсозбереження – головний напрям використання природно-ресурсного потенціалу.

Література: [1]; [3]; [5]; [7]; [8]; [9]; [15] – [20].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення сутності структури та оцінки природно-ресурсного потенціалу; структури, особливостей розміщення та шляхів раціонального використання мінерально-сировинних, земельних, водних, лісових, рекреаційних ресурсів регіонів України; шляхів ресурсозбереження.

У результаті підготовки до практичного заняття 2.2 студент повинен **знати:**

- сутність і структуру природно-ресурсного потенціалу;
- класифікацію видів природних ресурсів;
- підходи до оцінювання природно-ресурсного потенціалу;
- характеристику природно-ресурсного потенціалу України та її регіонів;
- основні напрями ресурсозбереження;

уміти:

- аналізувати стан природно-ресурсного потенціалу України та її регіонів;
- виділяти особливості, притаманні природно-ресурсному потенціалу України;
- розрізнати основні підходи до оцінювання природно-ресурсного потенціалу;
- визначати основні шляхи раціонального використання природних ресурсів.

Підготувавшись до практичного заняття 2.2, студент повинен знати, що природно-ресурсний потенціал – важливий фактор розміщення продуктивних сил, який включає сукупність природних ресурсів і природних умов, які використовуються у господарській діяльності людей.

Природні ресурси – це природні компоненти та сили природи, які використовуються або можуть бути використані у виробничій та невиробничій діяльності людини для задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства.

Природні умови – це тіла і сили природи, які мають істотне значення для життя та діяльності суспільства, але не беруть безпосередньої участі у виробничій і невиробничій діяльності людей (клімат, рельєф, географічне положення, геологічна будова).

Розрізняють компонентну, функціональну, територіальну та організаційну структури природно-ресурсного потенціалу.

Існують різні підходи до класифікації природних ресурсів: природна, екологічна, господарська і економічна класифікація.

Вивчаючи цю тему, студент повинен звернути увагу на два види оцінки природних ресурсів: технологічну (виробничу) і економічну.

Студент повинен знати, що ресурсозбереження – це прогресивний напрям використання природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує економію природних ресурсів та зростання виробництва продукції за однієї тієї самої кількості використаної сировини, палива, основних і допоміжних матеріалів. Основні стратегічні напрями ресурсозбереження: комплексне використання мінерально-сировинних і паливних ресурсів; упровадження ресурсозберігаючої техніки і технології; широке використання в галузях переробної промисловості вторинної сировини; стабілізація земельного фонду, відновлення родючості землі, рекультивация відпрацьованих кар'єрів тощо.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність поняття «природно-ресурсний потенціал».
2. Визначте структурні особливості природно-ресурсного потенціалу.
3. Розкрийте сутність економічної оцінки природних ресурсів.
4. Наведіть приклади існуючих методів оцінювання природно-ресурсного потенціалу.
5. Назвіть і охарактеризуйте види корисних копалин.
6. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал України.

7. Охарактеризуйте мінеральні ресурси України, їх структуру та особливості розміщення.

8. Розкрийте сутність, структуру та визначте проблеми раціонального використання земельних ресурсів.

9. Охарактеризуйте водні ресурси України, особливості формування та розміщення, шляхи їх раціонального використання.

10. Охарактеризуйте лісові ресурси України, їх господарське значення та основні шляхи раціонального використання.

11. Обґрунтуйте проблеми і шляхи раціонального використання рекреаційних ресурсів України.

12. Визначте сутність та основні напрями ресурсозбереження.

Практичне заняття 2.3

ТРУДОРЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

План

1. Роль населення у розвитку продуктивних сил і територіальній організації народного господарства.

2. Динаміка чисельності, склад та розміщення населення.

3. Особливості формування та розселення сільського та міського населення.

4. Урбанізація та проблеми довкілля.

5. Статеві-вікова структура населення.

6. Національний склад населення та його територіальні особливості.

7. Відтворення людського потенціалу країни та його регіональні особливості.

8. Міграційні процеси та їх види.

9. Трудові ресурси, їх структура та регіональні особливості.

10. Поняття та види зайнятості.

11. Основні напрями державної політики зайнятості.

12. Безробіття, його суть та види.

Література: [1]; [3] – [5]; [7] – [9]; [15] – [18]; [20].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення питань, пов'язаних з формуванням і використанням трудоресурсного потенціалу, основними напрямами його відтворення та регіонального розміщення; визначенням

основних напрямів державної політики зайнятості, причин та видів безробіття.

У результаті підготовки до практичного заняття 2.3 студент повинен **знати**:

- визначення поняття «трудоресурсний потенціал України», «демографія», «природний приріст населення» «міграція», «урбанізація»;

- регіональні особливості розселення населення України;
- статево-вікову структуру населення, його національний склад;
- сутність та види міграції населення;
- структуру та регіональні особливості трудових ресурсів;
- види і основні напрями державної політики зайнятості;

уміти:

- аналізувати трудоресурсну ситуацію в регіонах України;
- виділяти особливості регіонального розселення населення;
- аналізувати демографічну ситуацію в Україні та її регіонах;
- розрізняти основні види зайнятості та державної політики зайнятості;

- визначати та аналізувати основні показники рівня безробіття.

Підготувавшись до практичного заняття 2.3, студент повинен знати, що населення – історично складена і безперервно відновлювана в процесі відтворення безпосереднього життя сукупність людей, які проживають на певній території. Демографія – суспільна наука про народонаселення, що вивчає чисельність, склад, розміщення і рух населення. Найважливішими показниками демографічної характеристики населення є чисельність населення, його динаміка, статево-вікова структура, природний приріст.

Чисельність населення зростає за рахунок відтворення (природного руху). Відтворення населення – процес безперервного відновлення поколінь людей в їх історичній обумовленості, основне поняття демографії, яке визначає її предмет, тобто сукупність методів дослідження, процесів, які підлягають вивченню й управлінню в межах демографічної політики. В демографії є три підходи до визначення відтворення населення, в основу яких покладено три види руху населення: природний, міграційний, соціальний.

Під приростом населення розуміють збільшення чисельності жителів будь-якої території (області, району, населеного пункту) за

будь-який проміжок часу (рік, період між переписами тощо). Такий приріст населення називається загальним і оцінюється в абсолютних чи відносних величинах. Природний приріст населення визначається алгебричною різницею між чисельністю народжених і померлих на певній території за певний проміжок часу (обчислюється на 1000 жителів за рік). Розрізняють: від'ємний, додатний і нульовий природний приріст.

Під міграціями населення розуміють переміщення людей по території, які пов'язані зі зміною постійного місця проживання та роботи і призводять до механічного приросту населення. Залежно від причин міграції бувають: економічні, політичні, релігійні, гуманітарні, екологічні, воєнні. За терміном міграції поділяють на постійні, сезонні, тимчасові. Залежно від характеру переміщення населення розрізняють міграції зовнішні (переміщення людей із країни у країну – еміграція, імміграція) та внутрішні (переселення людей всередині країни, здебільшого із села до міста, що посилює процес урбанізації).

Міграційні процеси складаються з потоків вибуття та потоків прибуття населення за певний період (як правило, за рік). Різниця між кількістю прибулих і тих, що виїхали за цей період часу, визначається як сальдо міграцій, яке відображає збільшення або зменшення чисельності населення певної території за вказаний період і може бути позитивним (додатним) або негативним (від'ємним).

Для характеристики розміщення населення використовують термін розселення – розміщення населення по території і форми його територіальної організації у вигляді системи поселень. Виділяють сільське (групове, розкидане, змішане) та міське (місто, конурбація, міська агломерація, мегаполіс) розселення.

Урбанізація – збільшення кількості міських поселень, міського населення, особливо за рахунок великих міст, підвищення ролі міст у житті суспільства.

Трудові ресурси – це частина населення, що досягла працездатного віку, яка за фізичним розвитком, набутою освітою, професійно-кваліфікаційним рівнем здатна працювати у народному господарстві, займатися суспільно корисною діяльністю.

Зайнятість – це певна сукупність соціально-економічних відносин між людьми з приводу забезпечення працездатного населення робочими місцями, формування розподілу і перерозподілу трудо-

вих ресурсів для їх участі в суспільно корисній праці і забезпечення розширеного відтворення робочої сили. Розрізняють повну й ефективну зайнятість.

Під час вивчення цієї теми слід звернути увагу на поняття, види та основні напрями державної політики у сфері зайнятості. Політика зайнятості включає державні заходи щодо регулювання ринку праці, забезпечення ефективної зайнятості населення і запобігання безробіттю. Держава може використовувати два варіанти політики зайнятості: активний і пасивний. Активна політика зайнятості передбачає надання послуг з працевлаштування, навчання та підвищення кваліфікації, допомогу безробітним в пошуку нового місця роботи тощо. Пасивна політика зайнятості передбачає виплату грошової допомоги, компенсацію втрат доходів унаслідок безробіття тощо, але вона не надає допомоги безробітному в пошуках нового місця роботи (тому і називається пасивною).

Вивчаючи тему, студент повинен знати, що безробіття – це соціально-економічне явище, за якого частина робочої сили (економічно активного населення) не зайнята у виробництві товарів і послуг. Рівень безробіття – це відношення (%) чисельності безробітних до чисельності робочої сили. Основні його типи безробіття: фрикційне, структурне та циклічне.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Визначте роль народонаселення в розвитку та розміщенні виробництва.
2. Розкрийте сутність поняття «трудоресурсний потенціал».
3. Визначте особливості сучасного відтворення населення України та динаміки його чисельності.
4. Розкрийте сутність основних демографічних показників.
5. Обґрунтуйте сучасні демографічні проблеми України.
6. Визначте особливості формування міського та сільського населення України.
7. Поясніть, у чому полягають регіональні особливості розміщення населення України.
8. Обґрунтуйте поняття «трудові ресурси», розкрийте їх структуру.
9. Охарактеризуйте склад трудових ресурсів та особливості їх формування в Україні.
10. Охарактеризуйте основні види зайнятості населення.
11. Назвіть основні напрями державної політики зайнятості.
12. Розкрийте сутність і види безробіття.

13. Назвіть причини безробіття і проблеми раціонального використання трудових ресурсів України.

14. Обґрунтуйте регіональні особливості трудозабезпеченості регіонів України.

Практичне заняття 2.4

МІЖГАЛУЗЕВІ ГОСПОДАРСЬКІ КОМПЛЕКСИ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РОЗВИТКУ І РОЗМІЩЕННЯ

План

1. Міжгалузеві комплекси, їх сутність, структура та значення.
2. Сутність, структура, основні проблеми і перспективи розвитку та значення паливно-енергетичного комплексу в народногосподарському комплексі України.
3. Сутність, структура, основні проблеми і перспективи розвитку та значення металургійного комплексу в народногосподарському комплексі України.
4. Сутність, структура, основні проблеми і перспективи розвитку та значення машинобудівного комплексу в народногосподарському комплексі України.

Література: [2]; [5] – [9]; [11]; [12]; [15] – [18]; [20].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення сутності, галузевої структури, сучасного стану, особливостей розміщення, основних проблем та перспектив розвитку паливно-енергетичного, металургійного, машинобудівного міжгалузевих промислових комплексів.

У результаті підготовки до практичного заняття 2.4 студент повинен **знати:**

- визначення поняття «міжгалузеві промислові комплекси»;
- сутність та структуру паливно-енергетичного, металургійного та машинобудівного комплексів;
- основні принципи та особливості розміщення галузей паливно-енергетичного, металургійного та машинобудівного комплексів;
- сутність та структуру паливно-енергетичного балансу;
- види та значення нетрадиційних джерел енергії;

уміти:

- виділяти фактори, які впливають на розміщення галузей паливно-енергетичного, металургійного та машинобудівного комплексів;

- аналізувати структуру паливно-енергетичного балансу;
- визначати основні проблеми і перспективи розвитку паливно-енергетичного, металургійного та машинобудівного комплексів.

Підготувавшись до практичного заняття 2.5, студент повинен знати, що паливно-енергетичний комплекс складається з групи галузей і підгалузей промислового виробництва, які спеціалізуються на видобутку, збагаченні, переробленні та споживанні твердого мінерального, рідкого і газоподібного палива, виробництві, передачі та використанні електроенергії й тепла. До його складу входять паливна промисловість (нафтова, газова, вугільна, сланцева, торф'яна) та електроенергетика (теплоенергетика, гідроенергетика, атомна енергетика), які тісно пов'язані з усіма галузями народного господарства. Паливно-енергетичний баланс – сукупність економічних показників, які характеризують обсяги, територіальне розміщення і структуру видобутку, виробництва, розподілу і використання палива та енергії в країні та її областях. Паливно-енергетичний баланс складається з дохідної і витратної частин.

Вивчаючи тему 2.4, студент повинен розглянути сутність, роль і місце паливно-енергетичного комплексу в народногосподарському комплексі України; сутність, сучасну структуру та шляхи вдосконалення паливно-енергетичного балансу України; сучасний стан, основні проблеми та перспективи розвитку вугільної, нафтової і нафтопереробної, газової, торф'яної та сланцевої промисловості; роль електроенергетики в господарському комплексі України та особливості її розміщення; значення і місце в енергетичному балансі країни теплоенергетики, гідроенергетики, атомної енергетики та нетрадиційних джерел енергії.

Металургійний комплекс – сукупність галузей добувної та обробної промисловості, підприємства якої видобувають руди чорних і кольорових металів, виробляють чавун, сталь, кокс, нерудну сировину для металургії та обробляють метал. Він включає випуск продукції чорної і кольорової металургії. Вивчаючи цю тему, слід звернути увагу на значення чорної металургії для розвитку народногосподарського комплексу України; розглянути структуру, сучасний стан, сировинну базу та особливості розміщення чорної і кольорової металургії України; характеристику основних металургійних районів; основні проблеми і перспективи розвитку металургійного комплексу України.

Машинобудівний комплекс – комплекс взаємопов’язаних галузей, які виробляють машини, устаткування, інструменти для виробничої та невиробничої сфер, спеціальну оборонну техніку, а також різноманітні апарати та прилади побутового та культурного призначення для населення. Він включає важке, транспортне, сільськогосподарське, точне машинобудування.

Вивчаючи тему 2.4, студент повинен розглянути сутність, структуру та значення машинобудівного комплексу в народногосподарському комплексі України; сучасний стан та особливості розміщення основних галузей машинобудівного комплексу України; основні проблеми і перспективи розвитку машинобудівного комплексу України.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Визначте сутність і значення міжгалузевих промислових комплексів для розвитку народного господарства України.

2. Поясніть, які галузі входять до складу паливно-енергетичного комплексу.

3. Розкрийте сутність і складові паливно-енергетичного балансу.

4. Визначте структуру паливно-енергетичного балансу України та основні стратегічні напрями його вдосконалення.

5. Охарактеризуйте сучасний стан та особливості розміщення вугільної промисловості України.

6. Охарактеризуйте сучасний стан та особливості розміщення нафтової і нафтопереробної промисловості України.

7. Обґрунтуйте проблеми та перспективи розвитку нафтової і газової промисловості України.

8. Визначте структуру виробництва і споживання електроенергії в Україні.

9. Поясніть значення нетрадиційних джерел енергії.

10. Розкрийте основні проблеми і перспективи розвитку електроенергетики України.

11. Визначте сутність та галузеву структуру металургійного комплексу.

12. Назвіть основні підприємства чорної металургії Придніпров’я, Донецького і Приазовського металургійних районів.

13. Визначте особливості розміщення кольорової металургії України.

14. Обґрунтуйте перспективи розвитку чорної та кольорової металургії України.

15. Визначте галузеву структуру машинобудівного комплексу України, особливості та принципи розміщення основних його галузей.

16. Охарактеризуйте транспортне машинобудування України, його значення, галузеву структуру та особливості розміщення.

17. Охарактеризуйте важке машинобудування України, його значення, галузеву структуру та особливості розміщення.

18. Охарактеризуйте точне машинобудування України, його значення, галузеву структуру та особливості розміщення.

19. Поясніть місце військово-промислового комплексу в машинобудівному комплексі України.

20. Обґрунтуйте основні проблеми і перспективи розвитку машинобудування України.

Практичне заняття 2.5

МІЖГАЛУЗЕВІ ГОСПОДАРСЬКІ КОМПЛЕКСИ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РОЗВИТКУ І РОЗМІЩЕННЯ

План

1. Сутність, структура, основні проблеми і перспективи розвитку та значення агропромислового комплексу в народногосподарському комплексі України.

2. Сутність, структура, основні проблеми і перспективи розвитку та значення транспортного комплексу в народногосподарському комплексі України.

3. Сутність, структура, основні проблеми і перспективи розвитку та значення лісопромислового комплексу в народногосподарському комплексі України.

4. Сутність, структура, основні проблеми і перспективи розвитку та значення хімічного комплексу в народногосподарському комплексі України.

5. Сутність, структура, основні проблеми і перспективи розвитку та значення будівельного комплексу в народногосподарському комплексі України.

6. Сутність, структура, основні проблеми і перспективи розвитку та значення соціального комплексу в народногосподарському комплексі України.

Література: [2]; [5] – [9]; [11]; [12]; [15] – [18]; [20].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення сутності, галузевої структури, сучасного стану, особливостей розміщення, основних проблем та перспектив розвитку агропромислового, транспортного, лісопромислового, хімічного, будівельного та соціального міжгалузевих промислових комплексів.

У результаті підготовки до практичного заняття 2.5 студент повинен **знати:**

- місце і значення міжгалузевих промислових комплексів у народному господарстві України;

- сутність та галузеву структуру агропромислового, транспортного, лісопромислового, хімічного, будівельного та соціального міжгалузевих промислових комплексів;

- основні принципи та особливості розміщення галузей агропромислового, транспортного, лісопромислового, хімічного, будівельного та соціального міжгалузевих промислових комплексів

- основні проблеми та перспективи розвитку цих комплексів;

уміти:

- виділяти фактори, які впливають на розміщення галузей агропромислового, транспортного, лісопромислового, хімічного, будівельного та соціального міжгалузевих промислових комплексів;

- аналізувати галузеву структуру цих комплексів;

- визначати основні проблеми і перспективи розвитку агропромислового, транспортного, лісопромислового, хімічного, будівельного та соціального міжгалузевих промислових комплексів.

Підготувавшись до практичного заняття 2.5, студент повинен знати, що агропромисловий комплекс (АПК) – виробничо-територіальне поєднання галузей (підприємств), які спільно функціонують для досягнення єдиної мети: виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, зберігання, транспортування і збуту. АПК включає такі сфери: 1) галузі, що створюють матеріально-технічні засоби виробництва для галузей АПК - сільськогосподарське машинобудування, виробництво засобів захисту рослин, мінеральних добрив, комбікормів, мікробіологічна промисловість, виробництво тари; 2) сільськогосподарське виробництво – це сукупність галузей матеріального виробництва, що виробляють продукти харчування для населення і сировинну базу для переробної про-

мисловості, включає дві галузі: рослинництво і тваринництво; 3) галузі, що забезпечують переробку, зберігання, транспортування та збут сільськогосподарської продукції – харчова і легка промисловість, громадське харчування, торгівля.

Під час підготовки до практичного заняття 2.5 студент повинен розглянути сутність, значення, структуру, основні проблеми і перспективи розвитку АПК України; форми територіальної організації АПК; галузеву структуру, особливості розміщення і розвитку рослинництва, тваринництва і переробного комплексу АПК.

Транспортний комплекс – це система шляхів сполучення, технічних засобів перевезення вантажів і пасажирів, сервісного обслуговування транспортних перевезень, які забезпечують успішне функціонування народногосподарського комплексу країни. Транспорт класифікують: за сферами використання (транспорт загального користування, відомчий (внутрішньовиробничий, внутрішньобудівельний, внутрішньозаводський, внутрішньопортовий), транспорт особистого користування); за видами перевезень (пасажирський, вантажний); за видами транспортних засобів (наземний (залізничний, автомобільний, гужовий, в'ючний, міський електротранспорт, метрополітен), водний (морський, річковий, озерний), повітряний (авіаційний), трубопровідний (нафтопроводи, газопроводи), електронний (лінії електропередач).

Транспортна система – територіальне об'єднання взаємопов'язаних видів транспорту, які спільно задовольняють потреби народного господарства та населення в перевезенні вантажів і пасажирів.

Транспортна інфраструктура – економічно збалансована сукупність шляхів сполучення рухомого складу, засобів управління і зв'язку та різноманітного технічного обладнання.

Зв'язок – галузь народного господарства, яка забезпечує передавання і приймання інформації (повідомлень) поштовим, телеграфним, радіо-, телефонним та іншими способами. Обслуговує всі галузі матеріального виробництва, управління та оборону держави, задовольняє побутові та культурні потреби населення. Зв'язок поділяють на поштовий і електричний.

Під час підготовки до практичного заняття 2.5 необхідно розглянути сутність, структуру і значення транспортного комплексу; територіальну організацію транспортної системи; характеристику роз-

міщення і особливості функціонування залізничного, автомобільного, морського, річкового, повітряного, трубопровідного транспорту, поштового і електричного зв'язку; основні проблеми та перспективи розвитку транспортного комплексу України.

Лісопромисловий комплекс – сукупність галузей, пов'язаних з вирощуванням і переробленням лісової сировини. Він включає лісове господарство; лісозаготівельну, лісопереробну (деревообробну), целюлозно-паперову, лісохімічну промисловість. Під час підготовки до практичного заняття студенту необхідно розглянути сутність, структуру і значення, основні проблеми і перспективи розвитку лісопромислового комплексу України; сучасний стан та особливості розміщення підприємств лісозаготівельної, деревообробної (у тому числі меблевої), целюлозно-паперової, лісохімічної промисловості.

Хімічний комплекс – сукупність галузей, на підприємствах яких застосовуючи хімічні методи перероблення сировини і матеріалів, одержують різноманітну хімічну продукцію. Він охоплює близько двохсот взаємопов'язаних галузей і виробництв з великою номенклатурою продукції. В хімічному комплексі виділяють чотири групи галузей: неорганічна або основна хімія, хімія органічного синтезу, гірничо-хімічна та фармацевтична промисловість. Під час підготовки до практичного заняття 2.5 студенту необхідно розглянути сутність, структуру і значення, основні проблеми і перспективи розвитку хімічного комплексу України; сировинну базу хімічної промисловості; сучасний стан, особливості розвитку і розміщення галузей неорганічної або основної хімії, хімії органічного синтезу, підприємств гірничо-хімічної та фармацевтичної промисловості.

Будівельний комплекс – це сукупність галузей матеріального виробництва і проектно-пошукових робіт, які здійснюють капітальне будівництво. Він включає: промисловість будівельних матеріалів, саме будівництво, машинобудування для будівництва, проектно-конструкторські і дослідні роботи у галузі будівництва. Готуючись до практичного заняття, необхідно розглянути сутність, структуру та значення, основні проблеми і перспективи розвитку будівельного комплексу України; структуру, особливості розміщення і сучасний рівень розвитку промисловості будівельних матеріалів та будівництва України.

Соціальний комплекс – мережа служб, що спрямовані на забезпечення життєвих потреб населення, на відтворення головної продуктивної сили суспільства – людини. Соціальний комплекс охоплює: со-

ціальну сферу (сферу послуг), що складається із соціально-культурного, оздоровчого, матеріально-побутового підкомплексів, та виробництво товарів народного споживання (легка промисловість).

Під час підготовки до практичного заняття 2.5 студент повинен розглянути сутність, структуру, значення в суспільному виробництві, проблеми і перспективи розвитку соціального комплексу України; сучасний стан, структуру та особливості розміщення галузей соціальної сфери (сфери послуг) України (соціально-культурний, оздоровчий і матеріально-побутовий комплекс) та виробництва товарів народного споживання (легка промисловість).

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність і галузеву структуру агропромислового України.
2. Визначте місце сільського господарства в формуванні і розвитку агропромислового комплексу.
3. Назвіть галузеву структуру сільського господарства України, його зональну спеціалізацію.
4. Охарактеризуйте галузеву структуру, передумови розвитку і розміщення рослинництва і тваринництва України.
5. Визначте роль і місце переробного комплексу в розвитку агропромислового комплексу України, його структури.
6. Визначте роль транспорту в розвитку і розміщенні виробництва.
7. Обґрунтуйте місце і особливості залізничного транспорту в транспортній системі України. Назвіть основні залізниці.
8. Визначте місце і особливості автомобільного транспорту України. Назвіть основні автомобільні шляхи.
9. Визначте місце і особливості авіаційного транспорту. Назвіть основні проблеми його розвитку в Україні.
10. Сформулюйте передумови розвитку зв'язку України, обґрунтуйте його роль і місце в економіці України.
11. Визначте проблеми і перспективи розвитку транспортного комплексу України.
12. Визначте сутність, основні функції і напрями подальшого розвитку лісопромислового комплексу України.
13. Охарактеризуйте розвиток і розміщення окремих галузей лісопромислового комплексу України.
14. Визначте галузеву структуру хімічного комплексу України.
15. Охарактеризуйте сучасний стан та особливості розміщення основних галузей хімічної промисловості України.
16. Визначте структуру, проблеми та перспективи розвитку будівельного комплексу України.

17. Проаналізуйте фактори, що впливають на розміщення капітального будівництва.

18. Поясніть значення соціального комплексу для суспільного розвитку країни.

19. Визначте сутність та структуру соціального комплексу.

20. Охарактеризуйте сучасний стан та особливості розміщення кожної галузі соціального комплексу.

21. Охарактеризуйте проблеми і перспективи розвитку соціального комплексу України.

Практичне заняття 2.6

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ЯК ЄДНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

План

1. Методологічні основи і сутність регіональної економіки.
  2. Основні передумови регіонального економічного розвитку.
  3. Економічна система регіону як ланка єдиного господарського комплексу.
  4. Територіальна диференціація регіонів за рівнем розвитку продуктивних сил.
  5. Проблеми і напрями соціально-економічного розвитку регіонів.
- Література:** [9]; [10]; [13]; [15]; [18].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення методологічних основ регіональної економіки, регіональних соціально-економічних систем, проблем і напрямів соціально-економічного розвитку регіонів.

У результаті підготовки до практичного заняття 2.6 студент повинен **знати:**

- сутність поняття «економіка регіону»;
- регіональні чинники просторової організації господарства;
- об'єктивні й суб'єктивні фактори, що впливають на характер диспропорцій регіонального розвитку;
- характеристику територіальної диференціації регіонів за рівнем розвитку продуктивних сил;

вміти:

- виділяти основні передумови регіонального економічного розвитку;
- визначати відмінності між регіональною економікою і економікою регіону;
- розрізнити основні підходи до територіальної диференціації регіонів;
- обґрунтовувати основні проблеми та напрями соціально-економічного розвитку регіонів.

Підготувавшись до практичного заняття 2.6, студент повинен знати, що сутність регіональної економіки виражається у зростанні самоуправління розвитком регіонів, дедалі більшому зосередженні в них адміністративних повноважень і господарської самостійності. Регіони безпосередньо реалізують соціально-економічну політику держави, в них здійснюється сучасна і майбутня стратегія національного розвитку, яка ґрунтується на природних, соціальних, економічних, екологічних та інших особливостях конкретних територій.

Для глибокого опанування знань з питань регіональної економіки необхідно визначити сутність основного поняття – «регіональна економіка», виявити її місце в системі економічних наук, тобто розкрити вихідні її методологічні положення.

Вивчаючи тему, студент повинен знати, що економіка регіону – це ланка господарського комплексу країни, яка розміщена на певній частині її території.

Реалізація регіональної соціально-економічної політики полягає у вивченні і визначенні територіальної диференціації розвитку продуктивних сил. Виявлення та оцінювання територіальних пропорцій продуктивних сил і динаміки їх зміни дозволяє обґрунтовано вирішити питання цілеспрямованого формування територіальної структури виробництва згідно з наявними, природними, соціальними та економічними можливостями територій з урахуванням територіального поділу праці.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Розкрийте методологічні основи і сутність регіональної економіки.
2. Охарактеризуйте основні передумови регіонального економічного розвитку.
3. Охарактеризуйте сучасний стан і рівень розвитку продуктивних сил України.

4. Розкрийте сутність поняття «диференціація економічних регіонів».
5. Визначте основні проблеми і напрямки соціально-економічного розвитку регіонів.

Практичне заняття 2.7 **ЕКОНОМІКА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ:** **СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

План

1. Місце і роль регіону в розвитку економіки країни.
2. Природно-ресурсний, виробничий і трудовий потенціал регіону.
3. Територіальна і галузева структура господарства регіону.
4. Проблеми і перспективи розвитку і розміщення продуктивних сил регіону.

Література: [3]; [9]; [10]; [13] - [15]; [18].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення стану та перспектив розвитку економіки Донецького, Придніпровського, Східного, Центрального, Поліського, Подільського, Карпатського, Причорноморського регіонів України.

У результаті підготовки до практичного заняття 2.7 студент повинен **знати:**

- місце регіону в розвитку економіки країни;
- характеристику ресурсного потенціалу регіону;
- територіальну і галузеву структури господарства регіону;
- стан та перспективи розвитку економіки регіонів України;

уміти:

- аналізувати галузеву структуру та сучасний стан розвитку економіки окремих економічних регіонів;
- характеризувати природно-ресурсний, науково-технічний, виробничий і трудовий потенціал регіону;
- визначати основні проблеми та напрямки розвитку економіки регіонів.

Підготувавшись до практичного заняття 2.7 знати, що економічний регіон – це цілісна складна територіальна система продуктивних сил, що є складовою частиною господарського комплексу країни і виконує певну функцію в межах національного ринку. Еконо-

міка регіону являє собою складну систему взаємодій регіональних, субрегіональних (внутрірегіональних) і міжрегіональних елементів, утворюючи єдиний економічний простір.

Аналіз виробничого і трудового потенціалів регіонів України свідчить, що в країні є значні відмінності між регіонами. Донецький, Придніпровський, Східний регіони роблять вагомий внесок у виробництво валової доданої вартості, виробництво промислової продукції та в експорт продукції. Водночас основні соціально-економічні показники Карпатського, Подільського, Поліського регіонів нижчі від середніх у країні.

Основними проблемами соціально-економічного розвитку Донецького регіону є висока концентрація промислового виробництва, найбільша в державі урбанізованість території, складна екологічна ситуація. Проблемами розвитку Придніпровського і Східного регіонів є: зменшення обсягів видобутку основних корисних копалин; високий рівень питомих витрат; недостатній рівень розвитку інвестиційного потенціалу; порушення порегіональних пропорцій між виробничою і невиробничою сферами; загострення екологічних проблем у областях зосередження агломерацій.

Головними проблемами соціально-економічного розвитку Поліського і Подільського регіонів залишаються відносно низький порівняно з Україною в цілому рівень загального розвитку продуктивних сил; екстенсивне ресурсокористування; диспропорції у господарських структурах міських і сільських поселень; відсутність належного фінансування, вплив кадрів із наукової сфери; збільшення безробіття.

Головним напрямом розвитку Карпатського регіону повинна бути його соціальна спрямованість одночасно з дотриманням екологічної рівноваги між господарською діяльністю людини і навколишнім природним середовищем.

Проблемами Причорноморського регіону є структурна деформація промислового виробництва, порушення господарських зв'язків, спад виробництва, проблема зайнятості населення; загострення соціальних суперечностей тощо.

Під час підготовки до практичного заняття студент повинен знати склад, характеристику природно-ресурсного, виробничого і трудового потенціалу, галузеву структуру економіки, проблеми та напрями розвитку продуктивних сил Донецького, Придніпровсько-

го, Східного, Центрального, Поліського, Подільського, Карпатського, Причорноморського регіонів.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Визначте місце і спеціалізацію економічних регіонів у системі територіального поділу праці.
2. Охарактеризуйте природно-ресурсний, науково-технічний, виробничий і трудовий потенціал регіонів України.
3. Розкрийте основні характеристики стану економіки регіонів України.
4. Охарактеризуйте проблеми і перспективи розвитку та розміщення продуктивних сил економічних регіонів.
5. Обґрунтуйте шляхи вирішення соціально-економічних і екологічних проблем регіонів України.

Практичне заняття 2.8

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ІНТЕГРАЦІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА ІНШІ СВІТОВІ СТРУКТУРИ

План

1. Вплив міжнародного територіального поділу праці на формування міждержавних економічних зв'язків.
2. Механізм зовнішньоекономічної діяльності України: сутність та принципи формування.
3. Основні форми економічного співробітництва країн світу.
4. Зміст і форми міжнародної економічної інтеграції.
5. Сучасний стан зовнішньоекономічних зв'язків України.
6. Економічні зв'язки України з країнами СНД.
7. Економічна інтеграція України в європейську і світову структури.
8. Експортний потенціал України і можливості його реалізації на світовому ринку.
9. Транзитний потенціал України і його значення в розвитку економіки держави.
10. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

Література: [3]; [4]; [7] – [9]; [11]; [12]; [15] – [18]; [20].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення питань, пов'язаних з формуванням міжнародних економічних зв'язків України та її інтеграція в європейські та світові структури.

У результаті підготовки до практичного заняття 2.8 студент повинен **знати:**

- сутність понять «міжнародний поділ праці», «міжнародні економічні зв'язки», «експортний потенціал», «транзитний потенціал»;
- різновиди міжнародного територіального поділу праці;
- місце України в світовому територіальному поділі праці;
- об'єктивні умови необхідності економічного співробітництва зі світовим співтовариством;
- основні форми економічного співробітництва країн світу і міжнародної економічної інтеграції;
- сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України;

уміти:

- визначати вплив територіального поділу праці на формування міжнародних економічних зв'язків;
- самостійно проводити дослідження стану зовнішньоекономічної діяльності України;
- аналізувати структуру експортного потенціалу України;
- розраховувати сальдо зовнішньоторговельного балансу;
- виділяти проблем та перспективи розвитку міжнародних економічних зв'язків України.

Підготувавшись до практичного заняття 2.8, студент повинен знати, що міжнародний поділ праці – це спеціалізація окремих країн на виробництві тієї чи іншої продукції чи наданні послуг у світовому масштабі. Країна повинна мати певні переваги перед іншими країнами у виробництві продукції спеціалізації. Розрізняють загальний, частковий, одиничний міжнародний територіальний поділ праці.

Міжнародні економічні зв'язки – це система господарських зв'язків між національними економіками країн на основі міжнародного поділу праці.

Під механізмом зовнішньоекономічних зв'язків розуміють сукупність конкретних їх форм, а також систему правових, організаційно-управлінських та фінансово-економічних важелів, які забез-

печують ефективну взаємодію національних народногосподарських комплексів із світовими з метою прискорення розвитку продуктивних сил країни та підвищення соціально-економічних показників життя її громадян. Елементами механізму зовнішньоекономічної діяльності в ринкових умовах розвитку є валютна, податкова, кредитна, депозитна, цінова і митно-тарифна політика.

Вивчаючи тему, студент повинен розглянути основні форми економічного співробітництва світу: науково-технічне співробітництво; зовнішня торгівля; надання кредитів і позик; створення спільних підприємств; спеціалізація і кооперування виробництва; торгівля технологіями; спільна участь зацікавлених країн у розробленні багатих природних ресурсів; іноземні інвестиції; міжнародний туризм; культурні зв'язки між країнами світу.

Міжнародні економічні інтеграції – це високий рівень розвитку міжнародних відносин, за яких процес господарсько-політичного об'єднання країн відбувається на основі міжнародного поділу праці та здійснення узгодженої міждержавної торговельно-економічної політики.

Вивчаючи цю тему, слід звернути увагу на форми міжнародної економічної інтеграції: зони вільної торгівлі, митний союз, зони преференційної торгівлі, спільний ринок, валютний союз, політичний союз.

Експортний потенціал країни – це обсяги товарів і послуг, що можуть бути вироблені в економічній та соціальній сферах і реалізовані на світовому ринку з максимальною вигодою для країни. Регулювання експортних потоків відбувається за рахунок експортного мита і експортних квот.

Під час підготовки до практичного заняття необхідно розглянути можливості реалізації експортного та транзитного потенціалу України, сучасний стан зовнішньоекономічних зв'язків України, економічні зв'язки України з країнами СНД, проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність зовнішньоекономічних зв'язків та назвіть їхні основні форми.
2. Поясніть вплив міжнародного територіального поділу праці на формування міждержавних економічних зв'язків.

3. Назвіть основні фактори, що впливають на зовнішньоекономічну діяльність.

4. Розкрийте сутність механізму зовнішньоекономічної діяльності та назвіть основні його принципи.

5. Охарактеризуйте види і форми економічних зв'язків України з країнами СНД.

6. Назвіть види економічної інтеграції в європейську і світову структуру.

7. Розкрийте структуру експортного потенціалу України і можливості його реалізації на світовому ринку.

8. Визначте види транзитного потенціалу України.

9. Поясніть значення транзитного потенціалу в розвитку економіки країни.

10. Визначте основні проблеми і перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

Практичне заняття 2.9

ФАКТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

План

1. Природно-ресурсні фактори розвитку продуктивних сил.
2. Паливно-енергетичний фактор розвитку продуктивних сил.
3. Водний фактор у розвитку продуктивних сил.
4. Трудоресурсний фактор сталого розвитку продуктивних сил.
5. Споживчий фактор розвитку продуктивних сил.
6. Транспортний фактор сталого розвитку продуктивних сил.
7. Науково-технічний прогрес як фактор сталого розвитку продуктивних сил.
8. Фактор ринкової кон'юнктури розвитку продуктивних сил.
9. Фактор історико-географічного положення розвитку продуктивних сил.
10. Екологічний фактор розвитку продуктивних сил.

Література: [1]; [2]; [4]; [6] – [9]; [15] – [18]; [19].

Методичні рекомендації

Мета заняття: вивчення факторів, які значною мірою впливають на сталий розвиток і розміщення різних галузей національного господарства; оцінювання факторів розміщення продуктивних сил.

У результаті підготовки до практичного заняття 2.9 студент повинен **знати**:

- сутність поняття «фактори розміщення продуктивних сил»;
- основні фактори розвитку продуктивних сил та їх вплив на раціональне розміщення виробництва;
- вивчення територіальної організації продуктивних сил;

уміти:

- оцінювати фактори розміщення продуктивних сил;
- аналізувати структуру затрат на виробництво, їх співвідношення в кожній галузі;
- обґрунтовувати висновки про ефективність та перспективу розвитку виробництва.

Підготувавшись до практичного заняття 2.9, студент повинен знати, що факторами розміщення продуктивних сил називають усю сукупність аргументів (причин), що зумовлюють вибір місця для окремих підприємств, їх груп і галузей. Залежно від наявних факторів здійснюється вибір місця розміщення того чи іншого виробництва, визначається його перспектива, можливість стабільної роботи на розрахунковий період.

Перш ніж розміщувати те чи інше виробництво, ґрунтовно вивчають особливості економіки кожної галузі зокрема, і орієнтовно оцінюють кожний із факторів, які можуть впливати на стабільність подальшої діяльності суб'єкта господарювання. Оцінюючи фактори розміщення, одночасно аналізують структуру затрат на виробництво, їх співвідношення в кожній галузі, оскільки залежно від виду продукції змінюються і витрати на одиницю продукції.

Оцінювання факторів розміщення становить основний зміст науки про територіальну організацію виробництва.

Вивчаючи тему, студент повинен розглянути природно-ресурсний, паливно-енергетичний, трудовресурсний, водний, споживчий, транспортний, екологічний фактори, а також фактори науково-технічного прогресу, ринкової кон'юнктури, історико-географічного положення та їх вплив на розміщення продуктивних сил.

Контрольні завдання для самоперевірки

1. Визначте фактори, які впливають на сталий розвиток продуктивних сил.

2. Поясніть значення природно-ресурсного фактора в розміщенні та розвитку продуктивних сил.

3. Обґрунтуйте вплив паливно-енергетичного фактора на сталий розвиток продуктивних сил.

4. Охарактеризуйте стан в державі з водними ресурсами і їх вплив на розвиток продуктивних сил.

5. Поясніть, чому трудові ресурси є основним фактором сталого розвитку продуктивних сил.

6. Охарактеризуйте вплив споживчого і транспортного факторів на розвиток продуктивних сил.

Методичні рекомендації до виконання домашнього завдання

Метою домашнього завдання є закріплення та поглиблення теоретичних знань та вмінь, набутих студентами у процесі засвоєння навчального матеріалу дисципліни щодо дослідження територіально-виробничої структури економіки регіонів України (на прикладі адміністративно-територіальних одиниць України), виявлення проблем та розроблення пропозицій щодо їх вирішення. У процесі написання домашнього завдання студент повинен обґрунтувати проблеми та перспективи розвитку регіону за результатами дослідження та оцінювання економічних показників його розвитку за напрямками, заданими в методичних рекомендаціях до виконання домашнього завдання.

Виконання домашнього завдання з курсу «Регіональна економіка» є складовою частиною навчального процесу:

- має сприяти глибшому засвоєнню студентами дисципліни;
- спонукає ґрунтовно вивчати законодавчі акти, статистичні матеріали, програми з питань розвитку економічних регіонів.

У процесі виконання домашнього завдання студент повинен **знати:**

- основні напрями реалізації регіональної економічної політики;
- методи аналізу трудоресурсного і природо ресурсного потенціалу регіону, а також регіональних показників розвитку господарства;
- основні показники соціально-економічного розвитку, продуктивності та ефективності економічного потенціалу регіону;

уміти:

- самостійно проводити дослідження та оцінювати територіальний склад регіону і розміщені у ньому галузі економіки;
- самостійно формувати баланс галузевого виробництва регіону;
- виконувати розрахунок продуктивності та ефективності економіки регіону;
- обґрунтовувати проблеми і перспективи розвитку регіону.

Загальні вимоги до виконання домашнього завдання

Домашнє завдання – це самостійне науково-практичне дослідження, яке дає змогу оцінити якість знань студента, його вміння застосовувати їх на практиці.

Роботу виконують українською мовою на аркушах формату А4 через 1–1,5 міжрядкові інтервали до тридцяти рядків на сторінці, розмір шрифту – Times New Roman 12 або 14. Обсяг роботи становить 25–30 листів. Параметри сторінок: верхнє поле – 20 мм; нижнє поле – 20 мм; лівє поле – 30 мм; правє поле – 10 мм.

Нумерація сторінок має бути в правому верхньому куті аркуша і вказана обов'язково в змісті. Нумерація питань і сторінок повинна відповідати змісту.

Кожну структурну частину роботи (вступ, теоретичну частину, висновки, список використаних джерел) треба починати з нової сторінки і оформлювати великими літерами симетрично до тексту. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Заголовки пунктів оформляють малими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу.

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) і таблиці необхідно подавати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, які розміщені на окремих сторінках роботи, включаються до загальної нумерації сторінок. Ілюстрації позначають словом «Рис.», пишуть посередині безпосередньо під ілюстрацією і нумерують послідовно.

Таблиці нумерують послідовно в правому верхньому куті, над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. При перенесенні частини таблиці на наступний аркуш слово «Таблиця» і номер вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть «Продовження табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовження табл. 2». Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери і не підкреслюють.

Під час виконання домашнього завдання необхідно використати статистичні дані за останні 5 років. Відповіді на запитання мають бути чіткі, змістовні, супроводжуватися графічним матеріалом та посиланням на відповідні законодавчі і нормативні акти, державні

програми (концепції) розвитку промисловості, комплексу, регіону, області тощо.

Під час виконання домашнього завдання необхідно враховувати таке:

1. Роботу виконати та подати на кафедру у встановлені терміни (не пізніше ніж за два тижні до екзаменаційної сесії).

2. Роботу оформляти акуратно: сторінки пронумерувати і залишити поля для зауважень викладача.

3. Варіант вибирати за порядковим номером студента в журналі.

4. Домашнє завдання здавати у роздрукованому та електронному вигляді.

Студенти, які не захистили роботу, до екзамену не допускаються.

Постановка завдання домашнього завдання

Обґрунтувати проблеми та перспективи розвитку регіону за результатами дослідження та оцінювання економічних показників його розвитку за такими напрямками:

1. Загальноекономічна характеристика області

1.1. Місце і роль області в розвитку економіки країни. Адміністративно-територіальний склад області.

1.2. Характеристика природно-ресурсного потенціалу області.

1.3. Динаміка чисельності, склад і структура населення регіону.

1.5. Галузева і територіальна структура господарства області.

1.6. Основні показники соціально-економічного розвитку області.

2. Баланс галузевого виробництва

2.1. Виробництво промислової продукції.

2.2. Продукція сільськогосподарського виробництва.

2.3. Інвестиційна та будівельна діяльність.

2.4. Роздрібний товарооборот підприємств.

3. Продуктивність та ефективність економічного потенціалу області.

3.1. Зайнятість населення області. Заробітна плата та стан її виплати.

3.2. Характеристика основного й оборотного капіталу області.

3.3. Валова продукція регіону.

4. Зовнішньоекономічна діяльність області. Структура експорту та імпорту.

5. Механізм реалізації регіональної економічної політики.

5.1. Склад і структура місцевих бюджетів.

- 5.2. Характеристика програм соціально-економічного розвитку регіону.
- 5.3. Міжрегіональне і прикордонне співробітництво.
- 5.4. Характеристика спеціальних (вільних) економічних зон регіону.
6. Проблеми та перспективи розвитку області.

Зміст домашнього завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання виконується студентом на основі однієї з адміністративних областей України згідно з порядковим номером у журналі (додаток 1).

Робота складається з розділів:

1. Титульний аркуш (перша сторінка).
2. Зміст, що включає вступ, перелік питань, висновки та список використаних джерел (друга сторінка).
3. Вступ (третя сторінка).
4. Основна частина.
5. Висновки (з нової сторінки).
6. Список використаних джерел (з нової сторінки).

Методичні рекомендації до виконання курсової роботи

Метою курсової роботи є закріплення та поглиблення теоретичних знань і вмінь, набутих студентами у процесі засвоєння навчального матеріалу дисципліни з формування регіональної економіки та дослідження розвитку економічного потенціалу регіону.

У процесі написання курсової роботи студент повинен виконати порівняльну характеристику двох регіонів за результатами оцінювання економічних показників, дослідження проблем та обґрунтування перспектив їх розвитку.

Виконання курсової роботи з курсу «Регіональна економіка» є складовою частиною навчального процесу має:

- сприяти глибшому засвоєнню студентами дисципліни;
- спонукати ґрунтовно вивчати законодавчі акти, статистичні матеріали, програми з питань розвитку економічних регіонів.

У процесі виконання курсової роботи студент повинен **знати**:

- основні напрями реалізації регіональної економічної політики;
- методи аналізу трудоресурсного і природо-ресурсного потенціалу регіону, регіональних показників розвитку господарства;

– основні показники соціально-економічного розвитку, продуктивності та ефективності економічного потенціалу регіону;

уміти:

– самостійно досліджувати й оцінювати територіальний склад регіону та розміщені у ньому галузі економіки;

– самостійно формувати баланс галузевого виробництва регіону;

– виконувати розрахунок продуктивності та ефективності економіки регіону;

– обґрунтовувати проблеми і перспективи розвитку регіону.

**Загальні вимоги
до виконання курсової роботи**

Курсова робота – це самостійне науково-практичне дослідження, яке дає змогу оцінити якість знань студента, його вміння застосовувати їх на практиці.

Роботу виконують українською мовою на аркушах формату А4 у друкованому вигляді. Зміст викладається з одного боку аркуша білого паперу А-4 (210×297) через 1–1,5 міжрядкові інтервали до тридцяти рядків на сторінці, розмір шрифту – Times New Roman 12 або 14. Обсяг роботи становить 25–30 листів. Параметри сторінок: верхнє поле – 20 мм; нижнє поле – 20 мм; лівє поле – 30 мм; правє поле – 10 мм.

Нумерація сторінок повинна бути в правому верхньому куті і обов'язково вказана в змісті. Нумерація питань і сторінок повинна відповідати змісту.

Кожну структурну частину роботи (вступ, теоретичну і практичну частини, висновки, список використаних джерел) треба починати з нової сторінки і оформлювати великими літерами симетрично до тексту. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Заголовки пунктів оформляють малими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу.

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) і таблиці необхідно подавати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, що розміщені на окремих сторінках роботи, включаються до загальної нумерації сторінок. Ілюстрації позначають словом «Рис.», пишуть посередині безпосередньо під ілюстрацією і нумерують послідовно.

Таблиці нумерують послідовно в правому верхньому куті, над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. У разі перенесення частини таблиці на наступний аркуш слово «Таблиця» і номер вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть «Продовження табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовження табл. 2». Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назва і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють.

Для написання курсової роботи необхідно використати статистичні дані за останні роки. Відповіді на питання мають бути чіткі, змістовні, супроводжуватися графічним матеріалом та посиланням на відповідні законодавчі та нормативні акти, державні програми (концепції) розвитку промисловості, комплексу, регіону, області тощо.

Під час виконання курсової роботи необхідно враховувати таке:

1. Роботу виконати та подати на кафедру у встановлені терміни (не пізніше ніж за два тижні до екзаменаційної сесії).
2. Роботу оформляти акуратно: сторінки пронумерувати і залишити поля для зауважень викладача.
3. Варіант вибирати за порядковим номером студента в журналі.
4. Курсову роботу здавати у роздрукованому та в електронному вигляді.

Студенти, які не захистили контрольну роботу, до екзамену не допускаються.

Постановка завдання курсової роботи

Виконати порівняльну характеристику двох регіонів на основі оцінки економічних показників, дослідження проблем та обґрунтування перспектив їх розвитку за такими напрямками:

1. Місце і роль економіки регіону в розвитку економіки країни.
2. Характеристика природно-ресурсного потенціалу регіону.
3. Основні показники розвитку трудового потенціалу регіону.
4. Особливості розвитку виробничого і науково-технічного потенціалу регіону.

5. Територіальна і галузева структури господарства регіону. Баланс галузевого виробництва регіону.

6. Зовнішньоекономічна діяльність регіону. Структура експорту та імпорту.

7. Механізм реалізації регіональної економічної політики.

8. Проблеми та напрями розвитку і розміщення продуктивних сил регіону.

Зміст курсової роботи

Вибір регіонів, які повинен дослідити та порівняти студент, здійснюється відповідно до порядкового номера студента в журналі (додаток 2).

Теоретична частина містить питання, зміст яких необхідно розкрити, використавши статистичні дані за останні 5 років. Відповіді на питання мають бути чіткі, змістовні, супроводжуватися графічним матеріалом і посиланням на відповідні законодавчі та нормативні акти, державні програми (концепції) розвитку промисловості, комплексу, регіону тощо.

У практичній частині необхідно скласти таблиці, схеми, діаграми, графіки та тести до питань, які розглянуті в теоретичній частині. Тести містять не менше 20 питань з 3-4 варіантами відповідей. Правильні відповіді вказати одразу після тестів, наприклад:

Відповідно до об'єктів управління регіональну політику поділяють на:

- а) зовнішню і внутрішню;
- б) галузеву і територіальну;
- в) науково-технічну та культурну.

Відповіді на тести: 1. в; 2. а, б; 3. б і т. д.

Курсова робота складається з розділів:

1. Титульний аркуш (перша сторінка).
2. Зміст, що включає вступ, перелік питань, практичну частину, висновки та список використаних джерел (друга сторінка).
3. Вступ (третя сторінка).
4. Теоретична частина.
5. Практична частина (з нової сторінки).
6. Висновки (з нової сторінки).
7. Список використаних джерел (з нової сторінки).

Порядковий номер у журналі	Назва області
1.	Автономна Республіка Крим
2.	Вінницька область
3.	Волинська область
4.	Дніпропетровська область
5.	Донецька область
6.	Житомирська область
7.	Закарпатська область
8.	Запорізька область
9.	Івано-Франківська область
10.	Київська область
11.	Кіровоградська область
12.	Луганська область
13.	Львівська область
14.	Миколаївська область
15.	Одеська область
16.	Полтавська область
17.	Рівненська область
18.	Сумська область
19.	Тернопільська область
20.	Харківська область
21.	Херсонська область
22.	Хмельницька область
23.	Черкаська область
24.	Чернівецька область
25.	Чернігівська область

Порядковий номер у журналі	Назви регіонів	Порядковий номер у журналі	Назви регіонів
1	Донецький, Придніпровський	15	Східний, Подільський
2	Східний, Донецький	16	Східний, Причорноморський
3	Центральний, Донецький	17	Східний, Карпатський
4	Донецький, Подільський	18	Східний, Поліський
5	Донецький, Причорноморський	19	Центральний, Подільський
6	Донецький, Карпатський	20	Центральний, Причорноморський
7	Донецький, Поліський	21	Центральний, Карпатський
8	Придніпровський, Східний	22	Центральний, Поліський
9	Центральний, Придніпровський	23	Подільський, Причорноморський
10	Придніпровський, Подільський	24	Подільський, Карпатський
11	Придніпровський, Причорноморський	25	Подільський, Поліський
12	Придніпровський, Карпатський	26	Причорноморський, Карпатський
13	Придніпровський, Поліський	27	Причорноморський, Поліський
14	Східний, Центральний	28	Карпатський, Поліський

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Голіков А.П.* Регіональна економіка та природокористування: навч. посіб. / А.П. Голіков, О.Г. Дейнека, Л.О. Позднякова, П.О. Черномаз / за ред. Голікова А.П. – К.: Центр навч. літ-ри, 2009. – 352 с.
2. *Димченко О.В.* Регіональна економіка: навч. посіб. / О.В. Димченко, Н.М. Матвеева, С.М. Гайденко. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 221 с.
3. *Жук М.В.* Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів України: підруч. / М.В. Жук, В.П. Круль. – К.: Кондор, 2004. – 296 с.
4. *Заболоцький Б.Ф.* Регіональна економіка: навч. посіб. / Б.Ф. Заблоцький. – Львів: Новий світ-2000, 2008. – 546 с.
5. *Зінь Е.А.* Регіональна економіка: підруч. / Е.А. Зінь. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 528 с.
6. *Іщук С.І.* Розміщення продуктивних сил (теорія, методи, практика). Вид. перероб. і доп. – К.: Європ. ун-т, 2006. – 216 с.
7. *Лишиленко В.І.* Регіональна економіка: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.І. Лишиленко. – К.: Центр навч. літ-ри, 2009. – 384 с.
8. *Лишиленко В.І.* Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: навч. посіб. / В.І. Лишиленко. – К.: Центр навч. літ-ри, 2006. – 325 с.
9. *Манів З.О.* Регіональна економіка: навч. посіб. / З.О. Манів, І.М. Луцький, С.З. Манів. – Львів: Магнолія 2006, 2009. – 638 с.
10. *Миронова Т.Л.* Управління розвитком регіону: навч. посіб. / Т.Л. Миронова, О.П. Добровольська, А.Ф. Процай, С.Ю. Колодій. – К.: Центр навч. літ-ри, 2006. – 328 с.
11. *Олійник Я.Б.* Регіональна економіка. / Я.Б. Олійник, С.П. Запотоцький, О.Ю. Кононенко, А.Л. Мельничук, В.Ф. Пасько / за ред. Я.Б. Олійника. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.
12. *Регіональна економіка: навч. посіб. для студентів ВНЗ, фахівців, науковців* / Л.Т. Шевчук. – К., 2011. – 319 с.
13. *Регіональне управління: інноваційний підхід: навч. посіб.* / за заг. ред. проф. Бутка М.П. – К., 2006. – 560 с.
14. *Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія* / за ред. З.С. Варналія. – К.: 2005. – 498 с.

15. *Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: навч. посіб.* / Є.П. Качан, Т.Є. Царик, Д.В. Ткач та ін.; За ред. Є.П. Качана. – К.: Вид. дім «Юридична книга», 2005. – 704 с.

16. *Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підруч.* – 9-те вид., перероб. і допов. / за ред. В.В. Ковалевського. – К., 2009. – 373 с.

17. *Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підруч.* / за ред. В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова. – 6-е вид., випр. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2004. – 350 с. – (Вища освіта XXI століття).

18. *Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підруч.* / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України С.І. Дорогунцова. – К.: КНЕУ, 2007. – 992 с.

19. *Стеченко Д.М.* Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: підруч. / Д.М. Стеченко. – К.: Вікар, 2006. – 396 с.

20. *Хвесик М.А.* Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: навч. посіб. / М.А. Хвесик, Л.М. Горбач, П.П. Пастушенко. – К.: Кондор, 2005. – 344 с.

Навчальне видання

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Методичні рекомендації

Укладачі: БОРИСЮК Ірина Олександрівна
КРАВЧУК Наталія Миколаївна

В авторській редакції

Технічний редактор *А. І. Лавринович*

Підп. до друку 08.12.11. Формат 60x84/16. Папір офс.
Офс. друк. Ум. друк арк. 3,72. Обл.-вид. арк. 4,0
Тираж 100 пр. Замовлення № -1.

Видавець і виготовлювач
Національний авіаційний університет
03680, Київ–58, просп. Космонавта Комарова 1.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 977 від 05.07. 2002